

Fornleifaskráning

vegna deiliskipulags

í landi Skúmsstaða á Eyrarbakka

Edda Linn Rise,
Margrét Hrönn Hallmundsdóttir
og Guðný Zoëga

Desember 2004

2004/4

Efnisyfirlit

Inngangur	4
Tilgangur fornleifaskráningar	4
Fornleifaskráning og aðferðir	5
Aðferð við skráningu	5
Jarðanúmer	5
Tegund, hlutverk og heiti	6
Lega	6
Staðhættir og lýsing	6
Hættumat	6
Heimildir	7
Heimildamenn	7
Saga jarðanna og fornleifar	7
Helstu minjaflokkar	7
Minjar í túni	7
Minjar í eða við tún	8
Minjar utan túns	8
Við sjó/ vötn	10
Fornleifaskrá	11
Saga Skúmsstaða og Eyrarbakka	11
Landnytjar og Jarðabætur	12
Aðrar upplýsingar	14
Niðurstöður- samantekt	26
Minjar á landi Skúmsstaða	26
Fjöldi minja á deiliskipulagssvæðinu	26
Minjar á landi Skúmsstaða	26
Niðurlag	26

Minjar sem hafa sérstakt minjagildi eða eru áhugaverðar til kynningar	27
Heimildaskrá	28
Munnleg heimild	29

Inngangur

Fornleifaskráning vegna deiliskipulags í landi Skúmsstaða á Eyrarbakka, var unnið í desember 2004 fyrir Sveitarfélagið Árborg að ósk Skipulags- og byggingardeildar sveitarfélagsins. Svæðið þekur um 2.9 ha hektara og er gert ráð fyrir nokkrum fjölda smárra íbúðarhúsa á því.

Svæðið var gengið og allar minjar innan þess skráðar. Viðtal var tekið við Gunnar I. Ólsen sem fæddur er og uppalinn í Einarshöfn varðandi minjar svæðisins og var hans hjálp ómetanleg. Helstu minjar svæðisins eru gömul hús sem enn standa, margir garðar, íshús og ein smiðjutóft.

Skráninguna önnuðust fornleifafræðinemar úr Háskóla Íslands þær Margrét Hrönn Hallmundsdóttir og Edda Linn Rise fyrir hönd Byggðasafns Árnesinga, undir stjórn Guðnýjar Zoëga fornleifafræðings Byggðasafns Skagfirðinga.

Tilgangur fornleifaskráninga

Í Þjóðminjalögum nr. 107/2001 er kveðið á um að stuðla beri að verndun menningar-sögulegra minja í eigin umhverfi og tryggja að íslenskum menningararfi verði skilað óspilltum til komandi kynslóða, að auðvelda eigi aðgang að þeim, kynna þær þjóðinni og greiða fyrir rannsóknum. Í 9. grein laganna eru fornleifar skilgreindar sem:

[...] hvers kyns leifar fornra mannvirkja og annarra staðbundinna minja sem menn hafa gert eða mannaverk eru á, svo sem:

- a. búsetulandslag, byggðaleifar, bæjarstæði og bæjarleifar ásamt tilheyrandi mannvirkjum, húsaleifar hvers kyns, svo sem kirkna, bænahúsa, klaustra og búða, leifar af verbúðum, naustum, verslunarstöðum og byggðaleifar í hellum og skútum;
- b. vinnustaðir þar sem aflað var fanga, svo sem leifar af seljum, verstöðvum, bólum, mógröfum, kolagröfum og rauðablæstri;
- c. gömul tún- og akurgerði, áveitumannvirki og leifar eftir veiðar til sjávar og sveita;
- d. gamlir vegir, stíflur, brýr, vatnsvöð, varir, hafnir og bátalægi, slippir, ferjustaðir, kláfar, vörður og vitar og önnur vega- og siglingamerki ásamt kennileitum þeirra;
- e. virki og skansar og önnur varnarmannvirki;
- f. gamlir þingstaðir, meintir hörgar, hof og vé, brunnar, uppsprettur, álagablettir og aðrir staðir og kennileiti sem tengjast siðum, venjum, þjóðtrú eða þjóðsagnahefð;
- g. áletranir, myndir eða önnur verksummerki af manna völdum í hellum eða skútum, á klettum, klöppum eða jarðföstum steinum;
- h. haugar, dysjar og aðrir greftrunarstaðir úr heiðnum eða kristnum sið.
- i. skipsflök eða hlutar úr þeim.

Minjar 100 ára og eldri teljast fornleifar, en heimilt er þó að friðlýsa yngri minjar [...].

Samkvæmt lögnum eru allar fornleifar friðhelgar og verndaðar gegn hvers kyns raski. Í 10. grein laganna segir að fornleifum megi enginn „spilla, granda né breyta, ekki heldur hylja þær, laga né aflaga né úr stað flytja nema leyfi Fornleifaverndar ríkisins komi til.” Þetta á við um allar fornleifar, óháð sérstakri friðlýsingu. Friðhelgi fornleifa er ekki háð því að þær séu þekktar eða hafi verið skráðar. Ef áður óþekktar fornleifar finnast ber að tilkynna það Fornleifavernd ríkisins. Komi fornleifar í ljós

við jarðrask skal fresta vinnu á staðnum uns ákvörðun Fornleifaverndar liggur fyrir um hvort og með hvaða skilyrðum framkvæmdir megi halda áfram (sjá 14. gr.).

Eitt af markmiðum fornleifaskráningar er að sporna við því að minjar verði fyrir skemmdum af gáleysi eða að nauðsynjalausu. Fornleifaskráning kemur að notum í minjavörslu þegar ákvarðanir eru teknar um aðgerðir til verndar einstökum minjastöðum eða minjasvæðum. Auk þess kemur hún að gagni í rannsóknum og kynningum.

En það er ekki síður hagr þeirra sem stýra hvers konar framkvæmdum að eiga aðgang að yfirliti um fornleifar á tilteknu svæði. Segja má að við það vinnist tvennt. Unnt verður að taka tillit til minjanna við skipulagsvinnu og nýta þær til að varðveita sögu staðarins í landslaginu. Einnig má minnka stórlega líkur á að framkvæmdaraðilar rekist í miðjum klíðum á fornleifar, sem þeir gerðu sér ekki grein fyrir að gætu verið fyrir hendi, en reynist svo nauðsynlegt að rannsaka með tilheyrandi kostnaði og töfum á framkvæmdum.

Björgunaruppgröftur, sem er unninn vegna framkvæmda og undir þrýstingi frá framkvæmdaraðilum, er heldur ekki æskilegur frá sjónarmiði fornleifafræðinnar. Fornleifaskráning sameinar þess vegna hagsmuni fræðigreinarinnar og þeirra sem standa að framkvæmdum.

Fornleifaskráning og aðferðir

Áður en vettvangskonun fór fram voru helstu heimildir kannaðar svo sem jarðabækur, örnefnaskrá, túnakort og fornrit til að leita að vísbendingum um fornleifar á svæðinu. Þessar upplýsingar eru allar skráðar í gagnagrunninn, Sarp sem sérstaklega er hannaður fyrir fornleifaskráningu.

Í fornleifaskrá Sarps eru fornleifarnar flokkaðar eftir jörðum og miðað bæði við opinbera fasteignaskrá og jarðaskiptingu eins og hún kemur fyrir í Jarðatali Johnsens frá 1847

Með jörðinni fylgir skrá með umfjöllun um hvern minjastað og ljósmyndir eða teikningar eftir því sem við á. Minjar eru færðar inn á skipulagskort frá Verkfræðistofu Suðurlands. Kort og loftmyndir eru birtar hér með góðfúslegu leyfi Verkfræðistofunnar og Sveitarfélagsins.

Aðferð við skráningu

Í inngangi með skránum er sögulegt yfirlit þar sem gerð er grein fyrir takmörkum jarðanna, breytingum, atburðum og öðrum þáttum sem geta varpað ljósi á sögu byggðar og búskapar á staðnum.

Að öðru leyti er skráin byggð upp með þeim hætti sem að neðan greinir.

Jarðanúmer

Jarðirnar eru auðkenndar með heiti jarðarinnar og tveimur númerum; í fyrsta lagi landsnúmeri sem Fasteignamat ríkisins hefur úthlutað, t.d. Skúmsstaðir - 165871, og í

öðru lagi númeri jarðarinnar samkvæmt Jarðatali Johnsens, 130 í nefndu tilviki. Þar að auki er fornleifunum gefið raðnúmer innan hverrar jarðar; bæjarstæði Skúmsstaða væri nr. 1 og þar af leiðandi auðkennt með eftirfarandi hætti: Skúmsstaðir - 165871-130-1. Sé jörð með landsnúmer en ekki númer í Jarðatali Johnsens flokkast allar fornleifar á jörðinni undir landsnúmer jarðarinnar og númer þeirrar jarðar er fornleifarnar tilheyrðu við ritun jarðatalsins.

Tegund, hlutverk og heiti

Í fáum orðum er tegund og hlutverki minja lýst, þ.e. hvort um sé að ræða tóftir bæja eða útihúsa, höfn, byrgi, túngarð og þar fram eftir götunum.

Stundum sér fornra minja ekki stað í landslaginu, þótt þeirra sé getið í heimildum, og kunna margar ástæður að vera fyrir því. Kemur þá fram í fornleifaskránni að „heimild” sé til um t.a.m. útihús. Er leitast við að hafa fornleifaskrána eins nákvæma og kostur er, því að leifar fornminja kunna að leynast í jörðu þótt ekki sé unnt að sjá þær með berum augum á yfirborðinu.

Hafi fornminjarnar sérnafn, t.d. Einarshöfn eða Garður, er það sérstaklega skráð, en þegar engu slíku er til að dreifa kemur fyrir að hlutverki þeirra sé lýst þar sem heitið stæði annars, t.d. fjós eða hlaða.

Lega

Nákvæm staðsetning er skráð. Tekin voru GPS hnit á vettvangi og þau færð í skrána. Staðsetning minjanna er einnig færð inn á meðfylgjandi kort frá Verkfræðistofu Suðurlands. Hnitin sem gefin eru upp eru í landskerfinu ISN93.

Staðhættir og lýsing

Í kafla um staðhætti og lýsingu er greint frá afstöðu skráðra minja í landslaginu, þeim lýst, bæði formi, umfangi og ástandi, og aðrar athugasemdir gerðar þegar þörf krefur, t.d. vitnað í heimildir.

Hættumat

Leitast er við að leggja mat á þá hættu sem að fornleifunum kann að steðja, bæði af völdum náttúru og manna. Þetta er gert til þess að unnt sé að grípa til viðeigandi ráðstafana liggi minjar undir skemmdum eða geti orðið fyrir raski. Hætta vegna ábúðar þýðir að framkvæmdir eða álag kunni að raska fornminjum. Hætta vegna veðrunar þýðir að fornleifar séu smám saman að mást í burtu fyrir áhrif lofts eða vatns. Hætta vegna landbrots þýðir að fornleifar geti glatast af völdum vatns eða uppblásturs.

Ekki er lagt mat á hættuna þegar einungis er til heimild um fornleifar en þær ekki fundist við vettvangsskráninguna. Við skipulag framkvæmda er engu að síður nauðsynlegt að taka tillit til þessara heimilda, því að fornleifar geta, sem fyrr segir, leynst undir sverðinum.

Heimildir

Vísað er í helstu ritheimildir um sérhverja hinna skráðu fornleifa. Hér eru einnig skráðar þær heimildir sem stuðst er við í fyrri kafla um staðhætti og lýsingu, en ekki neðanmáls eins og þó er gert í öðrum texta þessarar skýrslu. Ræðst það af því að fornleifaskráningin á helst að geta staðið ein og óstudd af öðru efni skýrslunnar.

Heimildamenn

Heimildamaður við skráninguna var fyrir Skúmsstaðahverfið Gunnar I. Ólsen, fæddur (1930) þar og uppalinn.

Saga jarðanna og fornleifar

Í kaflanum um sögu jarðanna og fornleifar er stiklað á stóru um sögu hverrar jarðar. Þar er auk þess að finna hina eiginlegu fornleifaskrá.

Helstu minjaflokkar

Búsetuminjum má gróft séð skipta í tvo flokka, minjar í túni og minjar utan túna. Þær minjar er mesta sögu geyma eru bæjarstæði/hólar og umhverfi þeirra. Stærsti minjaflokkurinn hinsvegar teljast útihús hverskonar. Innan túns má nefna fjós, fjárhús, hrútakofa, hesthús, lambhús, smiðjur, ýmsa kofa, kvíar, hlöður og skemmur. Utan túns má nefna sel, beitarhús, stekki, heytóftir, réttir, nátthaga, smalakofa o.fl. Aldur útihúsa er sjaldnast þekktur en oft voru þau byggð öldum saman á sama stað. Því kunna leifar eldri mannvirkja að leynast undir tóftum þeirra yngri. Lega og útlit minja gefur oft til kynna hverskyns minjar þar er um að ræða þótt svo engar heimildir séu til um notkun þeirra. Þó er stundum ekki hægt að ákvarða nánar hver notkun húss kann að hafa verið.

Minjar í túni

Bæjarstæði

Útlit og lega bæjarstæða helgast af því hvort um er að ræða viðvarandi eða styttri byggð. Oft varðveitast vel afbýli eða skemmri tíma bústaðir s.s. sel þar sem þau eru gjarnan þannig staðsett að seinni tíma framkvæmdir hafa ekki raskað þeim. Slík bæjarstæði/bústaðir geta gefið miklar fornleifafræðilegar upplýsingar. Bæjarhólar verða til við sífelldar endurbyggingar húsa á sama stað. Þeir varðveita mikla sögu um húsakost og lifnaðarhætti, og þar eru mestar líkur á að verðmætir gripir finnist. Oft voru bæjarstæði nokkurskonar þorp bygginga þar sem útihús hverskonar voru áföst eða fast við bæjarhúsin.

Kirkjur voru oftast gegnt bæjarhúsum eða mjög nærri bæjarstæðum.

Á **alkirkjum**, höfuðkirkjum (beneficium) var messað hvern helgan dag og þar mátti jarða.

Á **hálfkirkjum**, svokölluðum útkirkjum (annexium), var messað helmingi sjaldnar en á alkirkjunum eða annan hvern helgan dag. Þar mátti jarða. Djákni aðstoðaði prest ef margar slíkar kirkjur heyrðu undir alkirkju. Djáknar máttu messa en ekki vígja eða jarða.

Á **fjórðungs-** og **þriðjungskirkjum** var messað sjaldnar, ýmist þriðja hvern eða fjórða hvern helgan dag. Þær höfðu ekki allar graftarleyfi.

Bænhús voru einskonar heimiliskapellur. Í þeim mátti messa en biskupsleyfi þurfti til að gifta, skíra eða veita sakramentið. Þar mátti ekki grafa lík.

Grafreitir voru oftast afmarkaðir af garðhleðslu. Þeir voru við eða nærri bæjarstæðum, umhverfis kirkjur og hálfkirkjur. Elstu kirkjugarðarnir voru hringlaga en þeir urðu seinna ferhyrndir. Ætlað hefur verið að greftrun hafi farið fram við sóknarkirkjur en fjöldi grafa sem fundist hafa við jarðrask á jörðum þar sem engar heimildir eru til um kirkjur eða bænhús bendir til að víðar hafi verið jarðað en áætlað hefur verið.

Minjar í eða við tún

Minjar innan túns eru oft horfnar vegna jarðabóta eða annarra framkvæmda. Dæmi um slíkar minjar eru:

Fjós: Fjóstóftir eru oft á bæjarstæðinu sjálfu eða nærri því.

Fjárhús: Fjárhústóftir eru margvíslegar og stærð þeirra og fjöldi króa geta verið mismunandi. Oft má greina garða eftir miðri tóftinni eða stalla undan jötum upp við vegg. Oft eru hlöður eða heytóftir áfastar aftan við fjárhúsin.

Hrútakofar: Smærri kofar oft yst í túni.

Lambhús: Yfirleitt smáar tóftir, einnar króar hús.

Hesthús: Oft smærri hús yst í túni eða við túngarð.

Smíðjur: Smíðjur voru yfirleitt nálægt bæjarstæðinu sjálfu en einnig eru dæmi þess að þær hafi staðið í túni dálítið frá bænum, vegna eldhættu. Oftast frekar smáar tóftir.

Kofar: Yfirleitt fremur smáar tóftir. Kofarnir voru af ýmsu tagi s.s. hænsnakofar.

Brunnar: Brunnar eða vatnsból voru mikilvæg enda greiður aðgangur að vatni oftast grunnforsenda þess hvar bæjum var valinn staður. Oft eru brunnar grjóthlaðnir, gjarnan hringlaga en stundum ferkantaðir. Ef byggt var svokallað brunnhús yfir brunninn eða við hann líkjast tóftirnar öðrum kofatóftum. Einnig var algengt að hafa innangengt eftir rangala frá bæ til brunns.

Myllur: Kornmyllur, svokallaðar vatnsmyllur, knúðar vatni voru við marga bæi. Þær voru víðast hvar aflagðar um síðustu aldamót. Stundum er í heimildum getið um myllusteina sem varðveist hafa eftir að myllurnar sjálfar hrundu, og mylluörnefni eru á flestum bæjum. Tóftirnar liggja við ár eða læk. Þær eru litlar, grjót- og torfhlaðnar og dyr eða op á tóftinni þangað sem vatnið var leitt inn og út. Oft eru grafnar rennur úr læk ofan við að tóftinni og vatnsmagninu þannig verið stýrt. Á stöku stað voru vindmyllur og sér lítið eftir af þeim en heimildir um staðsetningu þeirra eru mikilvægar.

Kvíar: Kvíar voru oftast í túni eða rétt utan þess. Þangað var ánum smalað til mjalta. Kvíum svipar mjög til stekkja en oft eru þær þó aðeins ein kró, ekki tvískipt eins og stekkirnir.

Minjar utan túns

Sá flokkur minja sem jafnan hefur varðveist best eru hverskyns minjar utan túns. Þær liggja gjarnan á stöðum þar sem nútíma jarðrækt hefur aldrei verið beitt.

Kuml/haugur/dys/kumlateigar: Kuml/haugar eru grafstæði úr heiðni. Þau geta verið einstök eða nokkur saman og mynda þá svokallaðan kumlateig. Stundum eru slíkar grafir upphlaðnar og því greinilegar í landi en oft eru þau þó ósýnileg á yfirborði. Stundum er einföld grjóthleðsla umhverfis eða yfir gröfnni. Kuml og kumlateigar eru oft rétt utan túns í um 2-300 m fjarlægð frá bæ. Þau geta þó legið nokkuð utan túns og

oft virðast þau liggja á eða við landamerki jarða eða við alfara- eða þjóðleiðir. Stundum eru hólmyndanir í landi, mannngerðar og ómannngerðar, álitnar kuml, stundum grafstæði nafngreindra landnáms- eða fornanna. Sögur, hjátrú eða helgi fylgja oft slíkum fornmannahaugum eða dysjum. Viðskeytin kuml og dys má stundum finna í örnefnum.

Réttir: Réttir, aðhald eða annað gripheldi er gjarnan að finna fjær bæjum, oft mitt á milli bæja. Smærri réttir voru til heimabruks en lögréttir eða skilaréttir nefndust þær réttir þar sem smalað var saman af stærra svæði, sveitum (heimfjöllum) eða afréttum. Þær voru yfirleitt grjót- og torfhlaðnar, gjarnan upp við klettaveggi eða við náttúrulegt aðhaldi einhverskonar. Réttir sem voru notaðar á einstöku bæjum voru smáar og einfaldrar gerðar en lögréttir stærri og oft margskipt upp í dilka.

Stekkir: Eru smaréttir með einum dilk eða kró, svokallaða lambakró og voru notaðir fyrstu dagana við fráfærur. Lömb voru færð frá ánum að kvöldi og byrgð inni í krónni til að hægt væri að mjólka ærnar til heimilisins morguninn eftir. Stekkirnir eru gjarnan nokkurn spöl frá bæjum, svokallaðan stekkjaveg. Þeir eru oftast hlaðnir úr torfi og grjóti. Þeir eru gjarnan hlaðnir upp við stóra náttúrusteina eða klettaveggi.

Nátthagar: Nátthagar eru frá tíma fráfærna. Mylkum ám var haldið innan nátthagans á næturnar en sleppt út fyrir á daginn. Lömb voru á sama tíma hýst í lambakrónni yfir nóttina, en sleppt til ána á daginn. Nátthagarnir voru notaðir bæði á stekktíma og á fyrstu vikum með kvíunum og eru því oftast en ekki í næsta nágrenni.

Sel: Sel eru venjulega nokkurn veg frá bæjum, oftast við ár eða læki. Þangað var búsmali rekinn á sumrum og þar hafði fólk sumardvöl við að vinna mjólkurmat til vetrarins. Sel voru í notkun allt frá landnámstíð og fram undir 17.-18. öld. Seltóftir eru jafnan leifar þriggja eða fleiri tófta, oft samfastar. Stundum voru þar líka réttir eða gripheldi. Oft byggðust upp býli af þessum seljum og einnig beitarhús. Býli þessi tóku þá gjarnan nafn með viðskeytinu -sel. Erfitt getur verið að greina milli tófta selbúskapar eða smábýla þar sem búseta var e.t.v. í skemmri tíma. Þó má oft greina smábýlin á túngarðinum sem hefur verið hlaðinn umhverfis bæjarhúsin.

Stöðull: Kýr voru mjólkaðar á stöðli, þurru stað ekki langt frá bæ. Þar eru sjaldan nokkur kennileiti önnur en örnefnið.

Beitarhús: Beitarhús voru byggð utan túns þar sem haglendi var gott og getur verið langt í þau að ganga. Oft voru þau byggð upp á gömlum selstæðum, allt upp í nokkurra kílómetra fjarlægð frá bæ. Þar var fê beitt yfir vetrartímann til að hlífa túnnum og heimahögum. Beitarhúsatóftir samanstanda af myndarlegri fjárhústóft eða tóftum, og oftast en ekki er hlaða áföst fjárhúsunum.

Smalakofar: Fé var smalað í haga að morgni og heim til mjalta að kveldi. Smalar sátu yfir fênu á daginn og voru það oft börn eða unglingar sem gegndu því starfi. Algengt var að smalar hlæðu sér smákofa eða afdrep fyrir veðri og vindum meðan setið var yfir. Tóftir smalakofa eru oft mjög litlar og standa í brekkum eða á hólum þar sem víðsýnt var.

Heytóftir: Þar sem hey var slegið á engjum eða mýrum voru hlaðnar upp tóftir, svokallaðar heytóftir eða heykuml. Þar var heyinu safnað saman og það byrgt til geymslu fram á veturinn er fôðra þurfti búsmala. Slíkar tóftir eru oftast ferkantaðar og engar dyr á þeim. Að vanda standa tóftirnar nokkru hærra en umhverfið til að halda heyinu þurru og til að varna því að búsmali kæmist að því. Ekki voru veggir eða þak á slíkum tóftum og hleðslur því óverulegar.

Fjárborgir: Fjárborgir voru hringlaga úr grjóti, nokkurskonar réttir eða afdrep fyrir búfé.

Garðlög: Margskonar garðlög er að finna umhverfis tún og utan þeirra. Bæjarstæði voru oftast afmörkuð með hlöðnum túngarði þá oftast úr grjóti og torfi. Garðar voru

og stundum umhverfis beitarhús eða smábýli. Vallargarðar eru garðar utan túns. Oft er erfitt að geta sér til um not þessara garða en líklega hafa þeir þjónað þeim tilgangi að aðgreina land í nytjaeiningar. Garðar voru einnig hlaðnir á mörkum landeigna, svokallaðir landamerkjagarðar.

Heyvinnsla: Stundum má sjá minjar um fyrstu tilraunir til túnsléttu og kallast það beðasléttur. Frá aldamótum og fram um 1930 var unnið að túnasléttun og framræslu á flestum bæjum. Tímabilið er í þessu sambandi oft nefnt þaksléttutími. Fyrsta áratuginn voru notuð handverkfæri. Sléttað var í aflöngum spildum eða beðum sem síðan settu svip á túnið. Sléttaðar voru tóttir næst bæjum og jafnað úr gömlum peningshúsum sem staðið höfðu dreifð innan túns.

Við sjó/vötn

Menjar um sjósókn varðveitast oft illa vegna nálægðar sinnar við hafið. Margar þeirra hafa og horfið við framkvæmdir vegna þéttbýlismyndunar og hafnargerðar. Verstöðvar eða útgerðastaðir voru oft notaðir frá mörgum bæjum/byggðarlögum og því kunna þar að finnast nokkuð fjölbreyttar minjar.

Sjöhús/verbúðir: sjöhús og verbúðir voru íverustaðir sjómanna á meðan á vertíð stóð. Stundum voru þessi hús á tveimur hæðum. Geymsla undir veiðarfæri og annan búnað á neðri hæðinni en svefnstaður manna á þeirri efri. Grunnur húsanna var grjóthlaðinn en efri hæðin úr timbri. Einnig voru verbúðir oft einföld grjót- og torfhlaðin hús.

Fiskbyrgi: Oftast grjóthlaðnar einfaldar byggingar, ferhyrndar eða hringlaga, þar sem fiskur var geymdur.

Hjallar: Oft finnast hleðslur undan hjöllum, fiskhjöllum og geymslum. Slíkar hleðslur eru oft ferköntuð upphleðsla sem myndar sléttan flöt eða grunn. Einnig er oft einföld grjótröð sem markar af grunninn.

Naust/hróf: Tóftir í eða við fjöruborð þar sem bátar voru dregnir upp og geymdir. Naust geta verið á ýmsa vegu, allt frá tóftum sem reft hefur verið yfir til einfaldra vegghleðsla sem bátar hafa verið lagðir á milli. Oft eru naust líka bátslaga og hefur bátum þá verið smeygt inn í naustið.

Uppsátur: Þar lögðu menn upp bátum. Uppsátur eru oft samsíða grjóthleðslur sem liggja í sjó fram. Upphlaðnir sjógarðar eða bryggjur voru líka til en eru sjaldgæfari.

Fiskgarðar: Upphlaðnir garðar til að þurrka fisk á voru á stöku útgerðarstað.

Fornleifaskrá

Skúmsstaðir- 165871-130

Saga Skúmsstaða og Eyrarbakka

Í Jarðabók segir svo um Eyrarbyggð: „Eyrarbyggðar krambúð stendur á Skúmsstaðalandi með tilheyrandi húsum, nálægt túninu." (JÁM II, 80). „Öll ströndin milli Ölfusár og Þjórsár hét forðum Eyrar, en síðar Eyrarbakki. Nú nær nafnið Eyrarbakki aðeins yfir vestra þorpið, sem stendur á landi hinna fornu jarða Einarshafnar, Skúmsstaða og Háeyrar, en eystra þorpið stendur allt í Stokkseyrarlandi og nefnist Stokkseyri." (GG. Árnæssýsla:58). „Þessi jörð er lítt kunn framan af öldum þangað til selstöðuverzlunin fluttist að Skúmsstöðum eftir miðja 17.öld... Þegar Eyrarbyggðar tók að byggjast var byggðin aðallega í landi Skúmsstaða. (SB II, 278, 290).

Baugur Rauðsson er sagður fyrstur manna hafa siglt á Eyrar, í ós Baugstaðaár. Ekki er þó talið að Eyrarbakki hafi verið numinn fyrr en Hásteinn Atlason nam landið milli Rauðár og Ölfusár, upp til Fyllarlækjar og Breiðumýri, en Eyrarbakki er innan þess landnáms. Ekki er vitað hver reisti þar fyrstu byggðina en Ölver sonur Hásteins bjó á Stjörnusteinum á Stokkseyri, og á svipuðum tíma var byggð á bænum Framnesi, og á Baugstöðum bjó líklega Baugur Rauðsson. Eftir að byggð hófst á þessum þremur bæjum hefur byggð hafist á Háeyri, Skúmsstöðum en Eyrarbakki stendur í dag á þeim jörðum. (Vigfús Guðmundsson 1945:17-19) Við lok 20. aldar var Eyrarbakki kominn að hluta til í land Einarshafnar. Hvað varðar fystu byggð á landi Skúmsstaða eru sögusagnir um að maður að nafni Skúmur hafi verið frumbyggji þar og að hann sé jafnframt heygður í svokölluðum Gónhól. [Gónhóll er friðlýst fornleif. (Ágúst Ó. Georgsson 1990:72)] og liggur hann framan við Garðurinn (Garðbæ) á Eyrarbakka. (EÖ: 20) En hvaðan nafn Skúmsstaða er komið er óvíst, gæti bæði verið dregið af mannsnafninu Skúmur eins og að ofan segir frá, eða eftir fuglinum sem ber þetta sama nafn.

Skúmsstaðir hafa verið stórbýli alla tíð. Árið 1686 var jarðardýrleiki Skúmsstaða 21 hdr. (BL:104). Árið 1708 var jarðardýrleiki óviss og jörðin í eigu Skálholtsstóls. Árið 1847 var jarðardýrleiki 32 1/3 hdr. og var því töluvert hærri en árið 1686.

Í Jarðabók frá 1708 voru hjáleigur jarðarinnar tvær og tómthúsin 11 en í Vatakoti sem er talið til tómthúsa voru 4 hús svo tómthúsin hafa verið 14 talsins. Það ár var jörðin eign Skálholtsstóls. Hjáleigurnar nefndust Gvendarkot á Garði og Garður, tómthúsin Gottskálkshús (síðar kölluð Ormshús), Vatakot, Jónshús, Philippushús, Magnúsarhús, Friderickshús, Lauguhús, Hölltkuhús, Ketelshús, Pálshús og Þorsteinshús. (JÁM: 80-82) Rúmri öld seinna eða árið 1816 bjuggu á Skúmsstöðum um 31 manns og fjölskyldurnar voru 8 en ekkert er talað um fjölda húsa. (Manntal 1816: 295-6) Árið 1845 eru með Skúmsstöðum nefndar hjáleigurnar Norðurkot og Garðurinn (Garðbær) en engin önnur hús. Johnsen nefnir að hreppstjórinn hafi nefnt hvoruga hjáleiguna en sagt leiguliða Skúmsstaða vera 8 talsins og 11 ábúendur á þeim og kotunum. (J. Johnsen 1845: 59) Árið 1848 er einungis getið um eitt hús á jörðinni, en það er ekki þar með sagt að þau hafi ekki verið fleiri. (Ný jarðabók 1861:30)

Mörg merk hús voru á landi Skúmsstaða utan deiliskipulagsreitsins og má þar nefna kirkjuna sem vígð var í desember 1890, Húsið sem byggt var 1765 og Verslunarhúsin en þau voru byggð á löngum tíma, það yngsta var um 1895 og þau elstu frá 18. öld. Bæði Kirkjan og Húsið standa enn í dag, en verslunarhúsin voru rifin árið 1950.

Aðalhöfn þorpsins var sömuleiðis á landi Skúmsstaða og hefur þar verið helsta atvinnu- og athafnasvæði Eyrarbakka. Skúmsstaðahverfið var miðsvæði Eyrarbakka og höfuðverslunarstaður Suðurlands á tímunum þegar Einarshöfn var flutt á Skúmsstaði (eftir Háeyrarflóðið 1653) allt að þeim tíma er verslun hætti í verslunarhúsunum á þriðja áratug tuttugustu aldar.

Kirkja var á Skúmsstöðum árið 1412 og síðar er getið um kapellu þar í kaþólskum sið. (Sunnlenskar byggðir 1981:278) Í Nýjaannál er fjallað um víg Einarshöfnar sem var stunginn til bana í kirkjugarðinum á Skúmsstöðum. Menn telja að kirkjan á Skúmsstöðum hafi verið útlendingakirkja að mestu leyti og var hún enn til á dögum Ögmundar Pálssonar 1521-1541. „... að sögn séra Jóns Egilssonar í Hrepphólum og segir síðan: þar var kapella nokkuð stór, hvar inni var bæði sungið og messað, og þar sér enn merki hennar, lítið hólkorn til austurs undan húsunum þar í sandinum..." höfundur bætir því við að honum þyki líklegast að hólkornið sé Gónhóll [ÁR-130:008]. Það er því ljóst að kirkja hefur verið á Skúmsstöðum allt frá byrjum 15. aldar og að minnsta kosti eitthvað fram á þá 16. (EÖ:54)

Flóð varð árið 1653 sem kallað var „Háeyrarflóðið" en í því druknaði veikur maður í Einarshafnarbænum og öll húsin hrundu. Einarshöfn fór í kjölfarið í eyði ásamt fjórum hjáleigum. (Þorsteinn Jósefsson og Steindór Steinsdórsson 1984: 181) Vorið eftir var bærinn byggður aftur ofan við flóðasvæðið, en þar var svo láglent að ekki var vært fyrir vatnsfyllingum vegna rigninga, svo tveimur árum síðar var bærinn fluttur á ný. (BJ 1905:14)

Strax eftir flóðið voru vöruskemmur verslunarinnar fluttar frá Einarshöfn til Skúmsstaða en bæjarhúsin voru flutt nokkru síðar á sömu jörð á vestanvert túnið. (Sunnlenskar byggðir 1981:248) Á þeirri landspildu er Einarshöfn fékk var árið 1905 ekkert tún lengur en þar voru hús, tómthús og kálgarðar og er það eina heimildin sem vitað er um er minnst á kálgarðana. (BJ 1905:14)

Landnytjar og jarðabætur

Árið 1920 var tún Skúmsstaða 1,5 ha. (allt sléttað) og garðar bæði á Skúmsstöðum og á Einarshafnarlóð samtals 29065 m². (Túnakort)

Sá kafli Jarðabókar Árna Magnússonar og Páls Vídalíns sem fjallar um Skúmsstaði var skrifaður árið 1708 og þá var jörðinni lýst svo: „Torfrista og stúnga verri en lök og nærri engin, og er torf tilfengið annarstaðar að, oftast frá Refstokki. [...] Túninu grandar sjóargangur með landbroti, grjóti og sandi til stórskaða, og hefur bæði grjóti og sandi burt verið komið með stórerfiði af til keyptu fólki og heimamönnum. ... Sjáfar stórflæður ganga hjer yfir alt í kríngum bæinn yfir túnið, og hefur þó ekki bænum að þessu grand orðið hingað til, en úthýsi hafa niður fallið fyrir þessum flæðum. Vatnsból bregst til stórskaða á vetur bæði í stórfrostum og stórflæðum, sem bera sand og seltu í vatnið, og verður þá yfir máta langt til að sækja með stórerfiði. ... Átroðningur er á þessari jörðu af því fólki, sem kaupstaðinn sækir, til stórskaða bæði á túni og högum. [...] Öllum þeim tómthúsum, sem ekki standa heima við bæinn Skúmstaði, er hætt fyrir sjáfargangi og stórflæðum, einkanlega í rosaveðráttu um

vetur, og skeður oft að sjórinn gengur inn í húsin, so fólki er ekki hættulaust þar inni að vera, og fer það oft út þessum húsum, þegar von er á stórflæðum. ... Vatnsból sama og á heimajörðunni.“ (JÁM:79-83)

Jarðabókin segir svo um þann jarðarpart er hús Einarshafnar standa á í landi Skúmsstaða: „Þessi bær stendur allur á Skúmstaðalóð og hefur ekkert gras hjer heima um sig. [...] Hætt er húsum og mönnum fyrri sjóargangi sem segir um Skúmstaða tómthús, sem ekki standa við bæinn. [...] Vatnsból sama og á Skúmstöðum.“ (JÁM:85) Skúmstaða jörðin hefur þurft að lýða töluvert fyrir verslunina því ferðamenn nýttu hana til hrossabeitar. (Sunnlenskar byggðir II 1981:249) Kaupmenn Eyrarbakka-verslunar höfðu jörðina til afnota fyrir bústofn sinn. (Sunnlenskar byggðir II 1981: 277) Hlunnindi hafði þó jörðin og voru þau helst reki, útræði og sölvatekja. (Sunnlenskar byggðir 1981:278)

Árið 1795 keypti kaupmaðurinn Johan Chr. Sunckenberg Einarshöfn og Skúmstaði af hinni konunglegu Íslensku-finnmersku-verslunarnefnd. Verslunarstjóri hans var Niels Lambertsen sem varð kaupmaður að Eyrarbakka og keypti jarðirnar af Sunckenberg árið 1807. (Jón Pálsson 1952: 69-70) Fyrstu sjóvarnargarðar Eyrarbakka voru byggir í landi Skúmstaða og urðu þá þáttaskil í uppgræðslu og öryggi þorpsins. Lambertsen lét hlaða grjótgarð bæði fyrir búðirnar og íbúðarhúsið [ÁR-130:009 þetta er nr. fornleifastofnunar] og lét hann þessa garða duga í nokkra áratugi. (Sunnlenskar byggðir 1981: 254) Árið 1840 tók Johannsen við verslunni og þá er talað um að grjótgarður Lambertsen hafi náð allt austur að Gónhól. Það varð svo ekki fyrr en Guðmundur Thorgrímsen tók við rekstrinum að garðurinn var styrktur og hækkaður. (Sunnlenskar byggðir 1981:254) Þessir garðar standa enn í dag og gera enn mikið gagn við sjóvarnir.

Verstöð var á Eyrarbakka og heimræðið sæmilegt. Vertíðin byrjaði um Kyndilmessu og varði til Hallvarðsmessu en aðra tíma ársins var venjulega ekki róíð. (JÁM: 83) „Á þeim öldum sem Skálholtsstóll átti hafskip var það sett upp í Skúmsstaðalendingu og stóð þar yfir veturinn. Þar átti það naust og vöruhús bæði fyrir innlendan og útlendan varing. Sennilega hefur naust „Þorlákssúðarinnar“, en svo hét skipið, staðið vestan við sjávangötuna frá Skúmsstöðum. Þar voru greinilega veggjarústir fram um síðustu aldamót.“ (Sunnlenskar byggðir 1981:249-50) Fyrir utan öll þau tómthús, íbúðarhús og verslunarhús er á Skúmsstöðum voru, voru einnig fimm verbúðir þar árið 1890 (Oddur Oddson 1941:11)

Flóðahætt var í landi Eyrarbakka en þótt grjótgarðarnir veittu nokkra vörn fyrir sjávangangi þá var nýrækt erfið ofan við þorpið. Þegar Flóaáveitan var skipulögð sáu menn fram á aukin vatnságang svo Búnaðarfélag Eyrarbakkahrepps ákvað að byggja lokræsi í gegnum þorpið. Á þeim árum [kringum 1920-30] átti Landsbanki Íslands Skúmsstaðajörðina, og Einarshafnar- og Háeyrartorfuna. (Sunnlenskar byggðir 1981:64-5) „Var svo ráðist í framkvæmdina haustið 1929, 186 metra langt holræsi gert ofan úr Skúmsstaðadælum, lá það alveg með kórnum í kirkjunni og þaðan niður í sjó.“ (Sunnlenskar byggðir 1981:265)

Eina nýbýlið sem stofnað hefur verið í Eyrarbakkahreppi heitir Sólvangur og er hann í landi Skúmsstaða byggt árið 1932. Sólvangur er um 1 km fyrir ofan (norðan) þorpið. (Sunnlenskar byggðir 1981:290) Bárðarbrú liggur upp til móts við Sólvang og fram hjá honum. Bárðarbrú var upphaflega vegur sem lá upp að Skúmsstaðaselinu og er

kenndi við Bárð Nikulásson í Garðbæ. Skúmsstaðasel var þar sem í dag er rétt norðan við Móskurð, rétt austan við Engjaveg og er það í norðurátt frá Sólvangi. (Sunnlenskar byggðir 1981:258)

Minjarnar sem liggja í deiliskipulagsreitnum sem hér um ræðir eru aðallega grjóthlaðnir matjurtagarðar. Ekki er vitað hversu gamlir þeir eru. Heimildarmaðurinn Gunnar Ólsen sagði þá vera að grunni til amk 100 ára en oft hafi verið gert við þá á seinni tímum. Ein tóft er við garðana og er hún af járnsmiðju, svokallaðs Manga í Ingólfi, en þar hafði hann jafnframt nokkrar kindur. Aldur hennar er óviss. Aldur svokallaðs Íshúss er stendur á skipulagsreitnum er einnig óþekktur en húsið er þó talið vera um 80-100 ára gamalt. Flest þau íbúðarhús sem í dag standa á skipulagsreitunum eru um 100 ára gömul.

Aðrar upplýsingar

Húsin sem í dag standa og halda nafni Skúmsstaða eru Skúmsstaðir I (Kristbjargarbær, Pálsbær), Skúmsstaðir IV og Skúmsstaðir V. Innan skipulagsreits standa í dag húsin Hof, Nýhöfn, Steinsbær II, Steinsbær I, Höfn, Einarshafnarhúsin I, II, III og IV, Dísubær, Norðurbær og Laufás. Þar er sömuleiðis fornt íshús, en aldur þess er óviss, og fjárhús. Byggingarár húsanna sem í dag standa innan skipulagsreitsins er sem hér segir: Hof (Hjörþórshús): um 1890, Steinsbær I: 1918, Steinsbær II: eitthvað yngra, Nýhöfn: um 1914, Einarshöfn II (Presthús): 1906, Einarshöfn III: 1899, Einarshöfn IV: 1913, Einarshöfn V (Dísubær): 1900, Einarshöfn VI (Norðurbær (Torfabær)): líklega byggt skömmu eftir 1901, Laufás: 1923. (Lilja Árnadóttir 1989: 27-31, 37-8, 45, 49-50, 55-6) Árið 1901 voru á skipulagsreitnum húsin: Ólafshús - Byggðarendi, Hof, Einarshöfn I, Einarshöfn III, Einarshöfn IV, Bær Ólafs Snorrasonar, Einarshöfn V og Norðurbær. Árið 1920 hafi Laufás bæst við. (Lilja Árnadóttir 1989: kort)

Heimildir:

Árni Magnússon og Páll Vídalín. 1918-1921. *Jarðabók*. Annað bindi. Gefin út af Hinu íslenska fræðafjelagi í Kaupmannahöfn, Kaupmannahöfn.

Björn Lárusson. 1967. *The old Icelandic land registers*. W.F. Salisbury þýddi. Lund University, Lundur. (BL)

Diplomatarium Islandicum. Íslenskt fornbréfasafn XIII. 1933-9. Hið íslenska bókmenntafélag, Reykjavík. (DI XIII).

Gísli Gestsson.. Árnæssýsla. *Árbók Ferðafélags Íslands 1956*. Reykjavík. (GG. Árnæssýsla)

J. Johnsen. 1847. *Jarðatal á Íslandi*. Gefið út af J. Johnsen, Kaupmannahöfn.

Sunnlenskar byggðir II. Flóinn. 1981. Ritnefnd: Oddgeir Guðjónsson, Jón Guðmundsson og Júlíus Jónsson. Búnaðarsamband Suðurlands.

Túnakort Skúmsstaða í Eyrarbakkahreppi, Árnessýslu.

Skúmsstaðir- 165871-130-3

Nr. í svæðisskrá Fornleifastofnunar: ÁR-130:004

Tegund: Bæjarhóll

Hlutverk: Bústaður

Sérheiti: Einarshöfn

Staðsetning: E393934, N375349

Staðhættir

Í JÁM segir: 1708: „Þessi bær stendur allur á Skúmsstaðalóð og hefur ekkert gras hjer heima um sig. Var hingað fluttur fyrir 60 árum eður meir [1653], þegar hið mikla sjávarflóð eyðilagði bæ og tún... En landnytjar aðrar, engjar og haga hefur hún enn sem forna jörðin átti.“ (JÁM II: 83-4)

Bæjarhóllinn er þar sem Einarshafnarhúsin standa nú og er hann flatur, mikill um sig en ekki áberandi, erfitt er að greina mörk hans.

Lýsing

„Bærinn var síðan byggður upp í Skúmsstaðalandi, nokkrar hjáleigur voru fluttar þangað líka og verslunarhúsin eftir flóðið. Kaupmenn Eyrarbakkaverslunar höfðu bæði Einarshöfn og Skúmsstaði til afnota meðan þeir höfðu bústofn og auk þess slægjulönd úr Óseyrarlandi. Á þessum jörðum er ekki hægt að tala um sérstaka ábúendur á þessari öld þar sem jörðunum var skipt upp í smáskákir sem margir íbúar Eyrarbakka nýttu, aðallega daglaunamenn og sjómenn.“ (SB II:277)

Hættumat: Lítil hætta.

Heimildir:

Árni Magnússon og Páll Vídalín. 1918-1921. *Jarðabók*. Annað bindi. Gefin út af Hinu íslenska fræðafjelagi í Kaupmannahöfn, Kaupmannahöfn.

Sunnlenskar byggðir II. Flóinn. 1981. Ritnefnd: Oddgeir Guðjónsson, Jón Guðmundsson og Júlíus Jónsson. Búnaðarsamband Suðurlands.

Skúmsstaðir-165871-130-4

Nr. í svæðisskrá Fornleifastofnunar: ÁR-130:028

Tegund: Heimild

Hlutverk: Býli

Sérheiti: Gvendarkot á Garði

Horfin: Horfið og staðsetning óviss.

Staðhættir: „Gvendarkot a Garde, fyrsta hjáleiga“ (JÁM II:81)

Hættumat: Lítil hætta því húsið er horfið.

Heimildir:

Árni Magnússon og Páll Vídalín. 1918-1921. *Jarðabók*. Annað bindi. Gefin út af Hinu íslenska fræðafjelagi í Kaupmannahöfn, Kaupmannahöfn.

Skúmsstaðir-165871-130-5

Nr. í svæðisskrá Fornleifastofnunar: ÁR-130:029

Tegund: Heimild

Hlutverk: Býli

Sérheiti: Garður

Horfin: Horfið og staðsetning óviss.

Staðhættir

„Gardur, önnur hjáleiga, í eyði nema eitt tómthús er bygt“. (JÁM II: 80)
„Öllum þeim tómthúsum, sem ekki standa heima við bæinn Skúmstaði, er hætt fyrir sjáfargangi og stórflæðum, einkarlega í rosaveðráttu um vetur, og skeður oft að sjórinn gengur inn í húsin, so að fólki er ekki hættulaust þar inni að vera, og fer það oft úr þessum húsum, þegar von er á stórflæðum.“ (JÁM II:83)

Heimildir:

Árni Magnússon og Páll Vídalín. 1918-1921. *Jarðabók*. Annað bindi. Gefin út af Hinu íslenska fræðafjelagi í Kaupmannahöfn, Kaupmannahöfn.

Skúmsstaðir-165871-130-6

Nr. í svæðisskrá Fornleifastofnunar: ÁR-130:030

Tegund: Heimild

Hlutverk: Býli

Sérheiti: Gottskálkshús

Staðsetning: Horfið og staðsetning óviss.

Staðhættir

„Gottskálkshús, síðar kölluð Ormshús, tómthús heima við bæinn Skúmstaði.“ (JÁM II: 81)

„Öllum þeim tómthúsum, sem ekki standa heima við bæinn Skúmstaði, er hætt fyrir sjáfargangi og stórflæðum, einkarlega í rosaveðráttu um vetur, og skeður oft að sjórinn gengur inn í húsin, so að fólki er ekki hættulaust þar inni að vera, og fer það oft úr þessum húsum, þegar von er á stórflæðum.“ (JÁM II:83)

Hættumat: Lítil hætta því húsið er horfið.

Heimildir:

Árni Magnússon og Páll Vídalín. 1918-1921. *Jarðabók*. Annað bindi. Gefin út af Hinu íslenska fræðafjelagi í Kaupmannahöfn, Kaupmannahöfn.

Skúmsstaðir-165871-130-7

Nr. í svæðisskrá Fornleifastofnunar: ÁR-130:031

Tegund: Heimild

Hlutverk: Býli

Sérheiti: Vatakot

Horfin: Horfið og staðsetning óviss.

Staðhættir: „Vatakot, tómthús“ (JÁM II:81)

„Öllum þeim tómthúsum, sem ekki standa heima við bæinn Skúmstaði, er hætt fyrir sjáfargangi og stórflæðum, einkarlega í rosaveðráttu um vetur, og skeður oft að sjórinn gengur inn í húsin, so að fólki er ekki hættulaust þar inni að vera, og fer það oft úr þessum húsum, þegar von er á stórflæðum.“ (JÁM II: 83)

Heimildir:

Árni Magnússon og Páll Vídalín. 1918-1921. *Jarðabók*. Annað bindi. Gefin út af Hinu íslenska fræðafjelagi í Kaupmannahöfn, Kaupmannahöfn.

Skúmsstaðir-165871-130-8

Nr. í svæðisskrá Fornleifastofnunar: ÁR-130:032

Tegund: Heimild

Hlutverk: Býli

Sérheiti: Skúmstaðaheygarður

Horfin: Horfið og staðsetning óviss.

Staðhættir: „Í Skúmstada heigarde, tómthús“ (JÁM II: 81)
„Öllum þeim tómthúsum, sem ekki standa heima við bæinn Skúmstaði, er hætt fyrir sjáfargangi og stórflæðum, einkarlega í rosaveðráttu um vetur, og skeður oft að sjórinn gengur inn í húsin, so að fólki er ekki hættulaust þar inni að vera, og fer það oft úr þessum húsum, þegar von er á stórflæðum.“ (JÁM II:83)

Heimildir:

Árni Magnússon og Páll Vídalín. 1918-1921. *Jarðabók*. Annað bindi. Gefin út af Hinu íslenska fræðafjelagi í Kaupmannahöfn, Kaupmannahöfn.

Skúmsstaðir-165871-130-9

Nr. í svæðisskrá Fornleifastofnunar: ÁR-130:033

Tegund: Heimild

Hlutverk: Býli

Sérheiti: Jónshús

Horfin: Horfið og staðsetning óviss.

Staðhættir: „Jónshús, tómthús heima við bæinn.“ (JÁM II:81)

Heimildir:

Árni Magnússon og Páll Vídalín. 1918-1921. *Jarðabók*. Annað bindi. Gefin út af Hinu íslenska fræðafjelagi í Kaupmannahöfn, Kaupmannahöfn.

Skúmsstaðir-165871-130-10

Nr. í svæðisskrá Fornleifastofnunar: ÁR-130:034

Tegund: Heimild

Hlutverk: Býli

Sérheiti: Philippushús

Horfin: Horfið og staðsetning óviss.

Staðhættir

„Philippushús, tómthús heima við bæinn.“ (JÁM II:81)

Hættumat: Lítil hætta því húsið er horfið.

Heimildir:

Árni Magnússon og Páll Vídalín. 1918-1921. *Jarðabók*. Annað bindi. Gefin út af Hinu íslenska fræðafjelagi í Kaupmannahöfn, Kaupmannahöfn.

Skúmsstaðir-165871-130-11

Nr. í svæðisskrá Fornleifastofnunar: ÁR-130:035

Tegund: Heimild

Hlutverk: Býli

Sérheiti: Magnúsarhús

Horfin: Horfið og staðsetning óviss.

Staðhættir

„Magnúsarhús, tómthús heima við bæinn.“ (JÁM II:81)

Heimildir:

Árni Magnússon og Páll Vídalín. 1918-1921. *Jarðabók*. Annað bindi. Gefin út af Hinu íslenska fræðafjelagi í Kaupmannahöfn, Kaupmannahöfn.

Skúmsstaðir-165871-130-12

Nr. í svæðisskrá Fornleifastofnunar: ÁR-130:036

Tegund: Heimild

Hlutverk: Býli

Sérheiti: Friderickshús

Horfin: Horfið og staðsetning óviss.

Staðhættir

„Friderickshús, tómthús heima við bæinn.“ (JÁM II:82)

Heimildir:

Árni Magnússon og Páll Vídalín. 1918-1921. *Jarðabók*. Annað bindi. Gefin út af Hinu íslenska fræðafjelagi í Kaupmannahöfn, Kaupmannahöfn.

Skúmsstaðir-165871-130-13

Nr. í svæðisskrá Fornleifastofnunar: ÁR-130:037

Tegund: Heimild

Hlutverk: Býli

Sérheiti: Lauguhús

Horfin: Horfið og staðsetning óviss.

Staðhættir

„Lauguhús, tómthús heima við bæinn.“ (JÁM II:82)

Hættumat: Lítil hætta því húsið er horfið.

Heimildir:

Árni Magnússon og Páll Vídalín. 1918-1921. *Jarðabók*. Annað bindi. Gefin út af Hinu íslenska fræðafjelagi í Kaupmannahöfn, Kaupmannahöfn.

Skúmsstaðir-165871-130-14

Nr. í svæðisskrá Fornleifastofnunar: ÁR-130:038

Tegund: Heimild

Hlutverk: Býli

Sérheiti: Holltkuhús

Horfin: Horfið og staðsetning óviss.

Staðhættir: „Holltkuhús, tómthús.“ (JÁM II: 82)

„Öllum þeim tómthúsum, sem ekki standa heima við bæinn Skúmstaði, er hætt fyrir sjáfargáangi og stórflæðum, einkarlega í rosaveðráttu um vetur, og skeður oft að sjórinn gengur inn í húsin, so að fólki er ekki hættulaust þar inni að vera, og fer það oft úr þessum húsum, þegar von re á stórflæðum.“ (JÁM II:83)

Heimildir:

Árni Magnússon og Páll Vídalín. 1918-1921. *Jarðabók*. Annað bindi. Gefin út af Hinu íslenska fræðafjelagi í Kaupmannahöfn, Kaupmannahöfn.

Skúmsstaðir-165871-130-15

Nr. í svæðisskrá Fornleifastofnunar: ÁR-130:039

Tegund: Heimild

Hlutverk: Býli

Sérheiti: Ketilshús

Horfin: Horfið og staðsetning óviss.

Staðhættir

„Ketelshús, tómthús.“ (JÁM II:82)

„Öllum þeim tómthúsum, sem ekki standa heima við bæinn Skúmstaði, er hætt fyrir sjáfargangi og stórflæðum, einkarlega í rosaveðráttu um vetur, og skeður oft að sjórinn gengur inn í húsin, so að fólki er ekki hættulaust þar inni að vera, og fer það oft úr þessum húsum, þegar von er á stórflæðum.“ (JÁM II:83)

Heimildir:

Árni Magnússon og Páll Vídalín. 1918-1921. *Jarðabók*. Annað bindi. Gefin út af Hinu íslenska fræðafjelagi í Kaupmannahöfn, Kaupmannahöfn.

Skúmsstaðir-165871-130-16

Nr. í svæðisskrá Fornleifastofnunar: ÁR-130:040

Tegund: Heimild

Hlutverk: Býli

Sérheiti: Pálshús

Horfin: Horfið og staðsetning óviss.

Staðhættir

„Paalshús, tómthús.“ (JÁM:82)

„Öllum þeim tómthúsum, sem ekki standa heima við bæinn Skúmstaði, er hætt fyrir sjáfargangi og stórflæðum, einkarlega í rosaveðráttu um vetur, og skeður oft að sjórinn gengur inn í húsin, so að fólki er ekki hættulaust þar inni að vera, og fer það oft úr þessum húsum, þegar von er á stórflæðum.“ (JÁM II:83)

Hættumat: Lítil hætta því húsið er horfið.

Heimildir:

Árni Magnússon og Páll Vídalín. 1918-1921. *Jarðabók*. Annað bindi. Gefin út af Hinu íslenska fræðafjelagi í Kaupmannahöfn, Kaupmannahöfn.

Skúmsstaðir-165871-130-17

Nr. í svæðisskrá Fornleifastofnunar: ÁR-130:041

Tegund: Heimild

Hlutverk: Býli

Sérheiti: Þorsteinshús

Staðsetning: Horfið og staðsetning óviss.

Staðhættir og lýsing:

„Þorsteinshús, tómthús.“ (JÁM II: 83-3)

„Öllum þeim tómthúsum, sem ekki standa heima við bæinn Skúmstaði, er hætt fyrir sjáfargangi og stórflæðum, einkarlega í rosaveðráttu um vetur, og skeður oft að sjórinn gengur inn í húsin, so að fólki er ekki hættulaust þar inni að vera, og fer það oft úr þessum húsum, þegar von er á stórflæðum.“ (JÁM II: 83)

Heimildir:

Árni Magnússon og Páll Vídalín. 1918-1921. *Jarðabók*. Annað bindi. Gefin út af Hinu íslenska fræðafjelagi í Kaupmannahöfn, Kaupmannahöfn.

Skúmsstaðir-165871-130-18

Nr. í svæðisskrá Fornleifastofnunar: ÁR-130:053

Tegund: Heimild

Hlutverk: Fiskreitir

Sérheiti: Malir

Staðsetning: E393991, N375415

Horfin: Engin merki eru lengur um reitina

Staðsetning: „Malir: Svo voru fiskreitirnir nefndir sem voru austan við Íshúsið norður af Einarshöfn.“ (EÖ:65)

Staðhættir og lýsing:

Í dag sjást þess engin merki.

Heimildir:

Guðmundur Þórarinnsson. 1997. *Eyrarbakkaheppur. Örnefni. Sjóminjasafnið á Eyrarbakka.*

Skúmsstaðir-165871-130-19

Nr. í svæðisskrá Fornleifastofnunar: ÁR-130:061

Tegund: Heimild

Hlutverk: Býli

Staðhættir og lýsing:

Timburhúsið á Eyrarbakka 1546. Í vitnisburðarbréfi er sagt frá því að Gizur biskup leyfði Erlendi lögmanni að hafa fjögurra til fimm álna löng tré af rekanum á Skeiði. Í bréfinu segir svo: „Þat giorum uid simon prestur jonsson og liotur þorgaulldzson godum monnum uiturligt med þessu ockru brefi at uid uourm þar uidstaddir i tiburhusino a eyrarbacka og heyrdum a at herra gizur Einarsson leyfði Erlindi Þorvaldzsyni laugmanne at hafa iiij eda fimma laga laung tre...“ (DI X:526).

Heimildir:

Íslenskt fornbréfasafn X 1169-1542. Reykjavík, 1911-21. (DI X)

Skúmsstaðir-165871-130-20

Nr. í svæðisskrá Fornleifastofnunar: ÁR-130:062

Tegund: Hús

Hlutverk: Bústaður/ Býli

Sérheiti: Hof (Hjörþórshús) byggt um 1890.

Staðsetning: E393922, N375314

Staðhættir

Hof stendur 35 m norður af Búðarstíg og 15 m norðaustur af Nýhöfn. Hof er 40 m suður af Einarshöfn III [ÁR-130:063] og 15 m vestur af Bakarastíg.

Lýsing

„... húsið er 355 rúmmetrar. Það er byggt úr timbri, ein hæð og ris með viðbyggingum frá ýmsum tímum. Nú er húsið allt klætt áli. Elsti hluti hússins er frá níunda tug síðustu aldar og er undir honum hlaðinn steinkjallari. Stór, nýlegur kvistur er á suðurhlíð þaks gamla hússins. Kassalaga viðbygginger að austan og önnur norður úr húsinu. Skúrbygging var við vesturenda þess, hún var stækkuð nýlega og sett undir sama þak og elsti hluti hússins. Oft hefur verið byggt við þetta hús og það vaxið með þörfum eigenda þess. Þegar vel er að gáð má sjá móta fyrir elsta hluta hússins og vel gæti farið, ef gerð yrði byggingarsöguleg rannsókn á húsinu, að hún leiddi sitthvað í ljós um elstu gerð þess.“ (Lilja Árnadóttir 1989: 37-38)

Heimildir:

(Lilja Árnadóttir 1989: 37-8)

Skúmsstaðir-165871-130-21

Nr. í svæðisskrá Fornleifastofnunar: ÁR-130:063

Tegund: Hús

Hlutverk: bústaður/býli

Sérheiti: Einarshöfn III byggt árið 1899.

Staðsetning: E393934, N375349

Staðhættir

Einarshöfn III er á milli húsanna í Einarshöfn II sem er vestan við og austan megin er Einarshöfn IV sem heitir Jakobshús. Einarshöfn III er 35 m vestan við Bakarastíg miðjan og 40 m norður af Hofi [ÁR-130:062].

Einarshöfn III er um 80 m suður af Íshúsinu [165871-130-24].

Lýsing

„... húsið er 525 rúmmetrar. Það er stórt bárujárnsklætt timburhús á tveimur hæðum með lágu bogadregnu þaki og stendur á hlöðnum steinkjallara. Byggt hefur verið við húsið að norðanverðu. Gluggar hafa verið einfaldaðir frá fyrstu gerð og útidyr eru nýjar. Húsaskipan að innan er að miklu leyti óbreytt, en það hefur að hluta verið klætt þilplötum, sem settar voru beint yfir panelinn.“ (Lilja Árnadóttir 1989: 29-30)

Heimildir:

(Lilja Árnadóttir 1989: 29-30)

Skúmsstaðir-165871-130-22

Nr. í svæðisskrá Fornleifastofnunar: ÁR-130:064

Tegund: Hús

Hlutverk: Bústaður/Býli

Sérheiti: Einarshöfn V (Dísubær) byggt árið 1900.

Staðsetning: E393966, N375362

Staðhættir

Dísubær er 2 m vestur af Norðurbæ [ÁR-130:064] og 10 m norður af Einarshöfn IV (Jakobshúsi). Dísubær er um 50 m suður af Túngötu og 22 m vestur af Bakarastíg.

Lýsing

„... húsið er 170 rúmmetrar að stærð. Húsið er timburhús, klætt bárujárni og byggt árið 1900. Það er ein hæð og ris og stendur á hlöðnum kjallara. Viðbygging með skúrþaki er með norðurhlið. Húsið er mikið breytt að innan, kjallari er tvískiptur, á hæð er forstofa, salerni og tvö herbergi. Loft er tvískipt.“ (Lilja Árnadóttir 1989:30-31)

Heimildir:

(Lilja Árnadóttir 1989: 30-31)

Skúmsstaðir-165871-130-23

Nr. í svæðisskrá Fornleifastofnunar: ÁR-130:065

Tegund: Hús

Hlutverk: Bústaður/býli

Sérheiti: Einarshöfn VI (Norðurbær (Torfabær)).

Staðsetning: E393976, N375376

Staðhættir

Norðurbær er í dag 20 m vestur af Bakarastíg. Norðurbær er 12 m vestur af Laufási og 2 m austur af Dísubæ. Norðurbær er 55 m suður af Íshúsinu [165871-130-24] og 50 m suður af Túngötu.

Staðhættir og lýsing:

Húsið er lítið bárujárnsklætt hús og er u.þ.b 5 x 7m að stærð. Á því er lítil viðbygging sem er forstofa og er u.þ.b 1,5x1,5 m á stærð. „... húsið er 109 rúmmetrar. Þetta er lítið bárujárnsklætt timburhús með útbyggingu við vesturhlið og er hún með skúrþaki. Í húsinu eru tvö herbergi, eldhús, salerni, og geymslukjallari er undir því. Settir hafa verið nýir gluggar í húsið...Húsið byggði Torfi Sigurðsson verslunarþjónn, líklega skömmu eftir 1901.“ (Lilja Árnadóttir 1989:31)

Heimildir:

(Lilja Árnadóttir 1989: 31)

Skúmsstaðir-165871-130-24

Nr. í svæðisskrá Fornleifastofnunar: ÁR-130:066

Tegund: Hús

Hlutverk: Íshús/skemma.

Sérheiti: Íshúsið

Staðsetning: N393957, N375433

Staðhættir

Húsið er 7 m suður af Túngötu, það er 15 m norðaustur af nyrsta enda traðanna [165871-130-26] og 46 m austur af syðsta hluta vegarins sem liggur frá Túngötu suður að Steinsbæjarhúsunum. Íshúsið er 48 m austur af tóftinni [165871-130-25] og um 80 m norður af Einarshöfn III [165871-130-21]

Staðhættir og lýsing:

Steypt hús ca. 4 m á hæð og 8 x 9 m að flatarmáli. Húsið er í dag klætt rauðmáluðu timbri og á vesturhlið hússins virðist vera gert ráð fyrir tveimur gluggum. Á suðurhliðinni er risastór ál/járn hurð 2 x 2 m á stærð. Þakið er klætt með bárujárni. Á norðurhliðinni er hleri hátt á húsinu og við vesturhlið hússins eru leifar hleðslu, en þar var ísnum troðið niður.

Aðrar upplýsingar:

Aldur svokallaðs íshússins sem stendur á skipulagsreitnum er óviss. Það er þó talið smíðað fyrir verslunina, annaðhvort á tímum Einarshafnar sf (1910-1919) eða Kaupfélagsins Heklu (1919-1926) og hefur því töluvert minjagildi. Ef íshúsið er byggt fyrir 100 árum hefur það verið gert af Lefolli-verslun og því minjagildið ótvírætt. Fyrstu steinhúsin á Eyrarbakka rísa á árunum 1912 til 1913, Skjaldbreið, Suðurgata og Sunnuhvoll og því ólíklegt að íshúsið sé eldra. Í virðingabók Eiríks Gíslasonar trésmíðs sem mat öll hús á Eyrarbakka árið 1916 og nýbyggð hús til 1929 metur hann nýbyggt Íshús þann 5. nóvember 1920, “Stærð 16,2x8 veggh. 3,5 ris 2. Járnpak. Veggir steinsteipa og asfaltþappi á borðaklæðningu með vanalegum frystiklefum og ísgeymir, gluggar 4.” Fjarlægð frá Einarshöfn 10 metra. Stærð hússins sem Eiríkur lýsir ber ekki saman við Íshúsið á skipulagsreitnum.

Hættumat: Mikil vegna fyrirhugaðra framkvæmda.

Skúmsstaðir-165871-130-25

Nr. í svæðisskrá Fornleifastofnunar: ÁR-130:067

Tegund: Tóft

Hlutverk: Smiðja/fjárhús

Sérheiti: Járnsmiðja Manga á Ingólfi.

Staðsetning: E393912, N375427

Staðhættir

Tóftin er 80 m austur af Nesbrú, 40 m suður af Túngötu og 65 m norður af Steinsbæ. Tóftin er þétt upp við malarstíg/götu er liggur frá Túngötu að Steinsbæjunum. Tóftin er á lóð nr. 14 á deiliskipulagsreitnum.

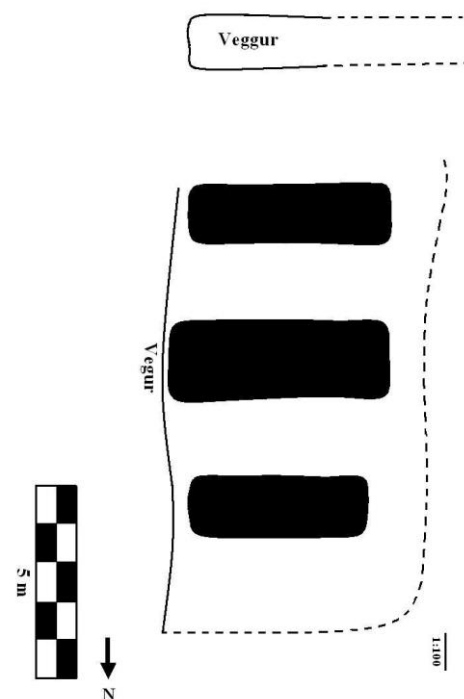
Lýsing

Tóftin var í eigu Manga (Magnúsar) á Ingólfi en tóftin var járnsmiðja með snúinni eldstó. Tóftinni var skipt í tvö hólfi og voru nokkrar kindur í öðru þeirra.

Aldur ekki viss. En hafi tóftin verið byggð af Magnúsi Oddssyni er hún byggð á tímabilinu 1918 til 1938 og er þá ekki orðin 100 ára gömul.

Hættumat: Hætta vegna fyrirhugaðra framkvæmda

Heimildir: Gunnar I. Ólsen 2004.

Skúmsstaðir-165871-130-26

Nr. í svæðisskrá Fornleifastofnunar: ÁR-130:068

Tegund: gata/vegur

Hlutverk: Traðir

Staðsetning: E393945, N375405

Staðhættir

Suðurendi traðanna er um 24 m norður af Einarshöfn III og um 25 m vestur af Dísubæ. Norðurendi traðanna er um 15 m suðvestur af Íshúsinu [165871-130-24].

Staðhættir og lýsing:

Traðirnar er 2 m breiðar (úr vegg í vegg) og um 38 m langar. Þær liggja norður/suður frá Íshúsinu að Einarshafnarbæjunum II, III og IV. Meðfram tröðunum eru 1 m háir veggir og hryggur liggur eftir miðjum tröðunum og myndast vegna hjólfara, hann er um 10 cm hár.

Hættumat: Hætta vegna fyrirhugaðra framkvæmda.

Skúmsstaðir-165871-130-27

Nr. í svæðisskrá Fornleifastofnunar: ÁR-130:069

Tegund: Garðlag

Hlutverk: Vörslugarður

Staðsetning:

E393901, N375423

E393913, N375342

E393968, N375334

Staðhættir

Gulrófur voru snemma ræktaðar á Eyrarbakka, a.m.k. fyrir miðja 18. öld, en ekki varð garðrækt þó almenn á þeim tíma." (SB II:256) „Eyrarbakki er eitt elsta kartöfluræktarsvæði á landinu....[1844] gæti verið upphafsár kartöfluræktar á Eyrarbakka.“ „Garðlönd voru lengst af að langmestu leyti innan þorpsins við hús og meðfram sjógarðinum, bæði ofan og neðan við hann. Eftir 1930 voru stærri ræktendur með garða innan sandgræðslulandsins vestan við þorpið.“ Mest varð kartöfluræktin á árunum 1930-40 og í kringum stríðið. (SB II: 256)

Grjóthlaðnir garðar eru víða á deiliskipulagsreitnum. Heilmiklar garðaleifar eru á svæðinu frá Nesbrú að Túngötu, þaðan að stíg er liggur frá Túngötu suður að Steinsbæjunum og frá þeim vestur fyrir Hvamm og að Nesbrú. Annað svæði er austan við stíginn er liggur frá Túngötu að Steinsbæjunum, norður fyrir Einarshafnarbæina að Bakarastíg og eftir honum norður að Túngötu og með Túngötu að stígnum aftur. Garðar eru einnig við Nýhöfn, vestan við Hof, aðrir garðar eru austan við Hof og suður af Disubæ og vestur af Bakarastíg.

Staðhættir og lýsing:

Garðrækt var stór partur af afkomu Eyrbekkinga fyrr á tímum og kálgarðar víða á Eyrarbakka. Gunnar I. Ólsen heimildarmaður segir garðana á Skúmsstaðalandi vera eldri en 100 ára en að oft hafi verið gert við þá. Garðarnir voru kallaðir ýmsum nöfnum eftir því hver átti þá eða þeim húsum er eigendurnir bjuggu í. Dæmi um nafn er Júllagarðar. En nöfn garðanna eru inn á meðfylgjandi loftmynd, þar sem garðarnir eru allir teiknaðir upp.

Garðarnir eru mjög misháir og hafa þeir víða verið skemmdir. Hæð þeirra er mest um 1 m. Garðarnir liggja víða á skipulagsreitnum og á loftmyndinni eru lengd þeirra nokkurn vegin skráð, en sú lengd var stikuð. Alls er lengd garðanna u.þ.b. 687 m.

Hættumat: Hætta vegna fyrirhugaðra framkvæmda. (ILB:30)

Heimildir: Gunnar I. Ólsen 2004

Inga Lára Baldvinsdóttir. 1998. *Margur í sandinn hér markaði slóð.*

Eyrarbakkahreppur.

Sunnlenskar byggðir II. 1981. Ritnefnd: Oddgeir Guðjónsson, Jón Guðmundsson og Júlíus Jónsson. Búnaðarsamband Suðurlands.

Niðurstöður – samantekt

Minjar á landi Skúmsstaða

Við skráninguna var að stuðst við svæðisskráningu fornleifa á landi Skúmsstaða sem gerð var af Fornleifastofnun Íslands.

Fjöldi minja á deiliskipulagssvæðinu

Jörð	Fjöldi minja	Minjar skráðar á vettvangi	Horfnar minjar
Skúmsstaðir	27	11	16

Alls voru skráðar upp úr heimildum 27 minjar innan deiliskipulagssvæðis. Á vettvangi voru 11 þeirra skráðar en sextán þeirra voru horfnar eða um 59%.

Niðurlag

Þær minjar sem fyrirfinnast á deiliskipulagssvæðinu eru að mestu leyti hlaðnir matjurtagarðar en auk þess er tóft smiðju/fjárhúss og svokallaðs íshúss sem að stofni til mun gamalt.

Garðarnir, tóftin og Íshúsið eru allir merkar minjar um búsetu og atvinnuhætti svæðisins á seinni hluta 19. aldar og fyrri hluta þeirrar 20. Heimildarmaðurinn Gunnar Ólsen sagði garðana og Íshúsið vera eldri en 100 ára en gat ekki sagt nánar til um aldur. Hafi Íshúsið verið byggt af Einarshafnarverslun er þó ólíklegt að það sé svo gamalt. Tóftin virðist hafa verið byggð á árunum 1918-38 og nær því ekki 100 ára aldri.

Bæjarhóll Einarshafnar hefur verið að hlaðast upp allt frá því Einarshöfn var flutt á land Skúmsstaða eftir Háeyrarflóðið 1653. Ekki er vitað um byggð á hólnum fyrir þann tíma.

Það sem helst kann að hafa áhrif á varðveislu þeirra minja sem skráðar voru eru þær framkvæmdir sem fyrirhugaðar eru. Svæðið hefur þegar verið skipulagt en tekið var tillit til aðeins hluta af þeim görðum og minjum sem þar eru. Ljóst er að ef það skipulag sem nú hefur verið gert af svæðinu helst óbreytt mun stór hluti hlaðinna matjurtagarða hverfa. Það stendur sömuleiðis til að rífa mjög merkilegt íshús sem samkvæmt heimildarmanni örugglega orðið aldargamalt. Þegar hefur verið ráðist í framkvæmdir við að gera upp það hús.

Við skipulagningu svæðisins var tekið tillit til þeirrar gömlu þorpsmyndar sem er á Eyrarbakka og gert er ráð fyrir að gömul hús verði meðal annars flutt á svæðið. Æskilegt væri að grjóthlöðnum görðum verði hlíft þar sem að þeir skapa heildstæða mynd og eru allir samtengdir.

Margar minjar hafa horfið við túnrækt og aðrar verklegar framkvæmdir á síðastliðnum áratugum. Hins vegar ber að gæta að því að minjar geta einnig leynst undir yfirborðinu þótt þeirra sjái ekki stað ofanjarðar. Það er því mikilvægt að fara að öllu með gát þegar ráðist er í framkvæmdir sem kunna að raska fornleifum. Slíkar framkvæmdir ber að tilkynna Fornleifavernd ríkisins sem veitir ráðgjöf og sér, ef

þurfa þykir, um eftirlit með framkvæmdunum. Þar sem fornleifar koma óvænt í ljós við framkvæmdir ber að stöðva framkvæmdirnar og tilkynna fundinn til Fornleifaverndar.

Minjar sem hafa sérstakt minjagildi eða eru áhugaverðar til kynningar:

- Tóft smiðjukofans.
- Garðlögin á Skúmsstaðalandinu.
- Íshúsið.
- Húsin: Norðurbær, Einarshöfn V, Einarshöfn III og Hof en þau eru öll yfir 100 ára gömul.

Heimildaskrá

- Árni Magnússon og Páll Vídalín. 1918-1921. *Jarðabók*. Annað bindi. Gefin út af Hinu íslenska fræðafjelagi í Kaupmannahöfn, Kaupmannahöfn. (78-85)
- Bjarni Harðarson. 2001. *Landið, fólkíð og þjóðtrúin*. Sunnlenska bókaútgáfan, Selfossi.
- Björn Lárusson. 1967. *The old Icelandic land registers*. W.F. Salisbury þýddi. Lund University, Lundur. (BL)
- Brynjúlfur Jónsson. „Rannsókn í Árnesþingi sumarið 1904." *Árbók hins íslenska fornleifafélags* 1905, 1-51.
- Brynjúlfur Jónsson. 1906. *Árbók hins Íslenska fornleifafélags* 1905. Ísafoldarprentsmiðja, Reykjavík.
- Fornleifaskrá. Skrá um friðlýstar fornleifar*. 1990. Ágúst Ó. Georgsson tók saman. Fornleifanefnd - Þjóðminjasafn, Reykjavík.
- Gísli Gestsson.. Árnæssýsla. *Árbók Ferðafélags Íslands* 1956. Reykjavík. (GG. Árnæssýsla)
- Guðmundur Þórarinnsson. 1997. *Eyrarbyggahreppur*. Örnefni. Sjóminjasafnið á Eyrarbakka.
- Guðrún Alda Gísladóttir. 2002. *Menningarminjar í Stokkseyrarhreppi. Svæðisskráning*. Fornleifastofnun Íslands. Reykjavík.
- Inga Lára Baldvinsdóttir. 1998. *Margur í sandinn hér markaði slóð*. Eyrarbyggahreppur.
- Diplomatarium Islandicum. Íslenskt fornbréfasafn XIII*. 1933-9. Hið íslenska bókmenntafélag, Reykjavík.(DI XIII).
- Íslenskt fornbréfasafn X 1169-1542*. Reykjavík, 1911-21. (DI X)
- J. Johnsen. 1847. *Jarðatal á Íslandi*. Gefið út af J. Johnsen, Kaupmannahöfn.
- Jón Pálsson. 1952. *Austantórur I-III*. Víkingsútgáfan, Reykjavík.
- Lilja Árnadóttir. 1989. *Eyrarbakki. Húsakönnun*. Þjóðminjasafn Íslands, Reykjavík.
- Lilja Árnadóttir. 1989. *Eyrarbakki. Húsakönnun*. Þjóðminjasafn Íslands. (kort)
- Manntal á Íslandi 1816*. 1947-1974. Prentað að tilhlutan Aettfræðifélagsins með styrk úr Ríkissjóði, Akureyri og Reykjavík.
- Ný jarðabók fyrir Ísland*. 1861. Kaupmannahöfn.

Oddur Oddson. 1941. *Sagnir og Þjóðhættir*. Ísafoldarprentsmiðja, Reykjavík.

Sunnlenskar byggðir II. Flóinn. 1981. Ritnefnd: Oddgeir Guðjónsson, Jón Guðmundsson og Júlíus Jónsson. Búnaðarsamband Suðurlands.

Túnakort. ótímasett (um 1920). Skúmsstaðir í Eyrarbakkaheppi, Árnessýslu.

Vigfús Guðmundsson. 1945. *Saga Eyrarbakka*. Fyrri bindi, fyrri hefti. Víkingsútgáfan, Reykjavík.

Þorsteinn Jósepsson og Steindór Steindórsson. 1984. *Landið þitt Ísland*. A-G. Bókaútgáfan Örn og Örlygur Hf.

Munnleg heimild

Gunnar I. Ólsen, desember 2004.

Prófarkalestur

Lýður Pálsson, jan. 2005.